

Elaborarea manualelor bazate pe educația inter- și pluriculturală în baza proiectelor instituționale

Argentina CHIRIAC, Marcel BALICI, Nadejda BALICI
USMF „Nicolae Testemițanu”

Rezumat

În conformitate cu principiile de realizare a actului cercetării, propunem modele de arhitecturi conceptuale în vederea elaborării unui curriculum pe arii tematice, bazat pe dezvoltarea competențelor inter- și multiculturale. În cadrul USMF „N. Testemițanu”, în perioada 2007-2011, s-a desfășurat proiectul instituțional referitor la modalitățile de percepere/ implementare în cadrul activităților didactice a noțiunilor de educație culturală/ interculturală/ multiculturală. Propunem descrierea metodologiei de colectare a datelor, dar și principiile și criteriile de interpretare a informației. Lucrarea își propune să descrie viziunea curriculară în concordanță cu sursele informaționale europene, dar conținând elemente de adaptabilitate la mediul profesional autohton. Studiul este important deoarece comportă un caracter practic și inovativ.

Cuvinte cheie

arhitectură conceptuală, curriculum tematic, competențe multiculturale,

Introducere

Caracterul pragmatic și în concordanță cu realitatea existențială privind rolul educației îl regăsim în afirmația lui John Dewey: „Educația nu are menirea de a pregăti pentru viață, ci constituie viața însăși”. Termenii *multiculturalitate* și *interculturalitate* sunt utilizați, deseori, ca elemente fundamentale ale educației contemporane fiind puși într-o anumită relație de sinonimie, alteori fiind folosiți aleatoriu în cadrul unui discurs didactic. Pentru relevarea diferențelor semantice, considerăm interesantă următoarea clarificare prezentată în lucrarea: ”Educația interculturală de la teorie la practică” realizată de cercetătorii: Ana Ivăsiuc, Maria Koreck, Roberta Kővári care susțin că: ”... *multicultural* este un termen descriptiv, referitor la o stare de fapt, la conviețuirea mai multor grupuri în aceeași societate. Conceptul tinde să evidențieze diferența sau chiar separarea netă dintre culturi și grupuri percepute ca fiind diferite, ... fără o adevărată relaționare unele față de celelalte. În

schimb, conceptul *intercultural* pune accentul pe interacțiunea dintre grupurile percepute ca distincte în societate, referindu-se, mai degrabă, la un proces dinamic de schimburi, dialog, negociere între grupuri, precum și de identificare a unui limbaj comun și a unui spațiu comun în care să se desfășoare comunicarea.”(pag.9),(1).

CECRL expune următoarele finalități pentru educația interculturală:

- capacitatea de stabilire a unor relații între cultura de origine și cea străină ;
- apropierea noțiunii *cultură* de capacitatea de recunoaștere și utilizare a diverselor strategii pentru stabilirea unui contact cu exponenții altor culturi ;
- capacitatea de mediere interculturală (cultura proprie în raport cu cea străină) și administrarea eficientă a situațiilor de conflict cultural ;
- capacitatea de a evita relațiile interculturale superficiale și impactul negativ al stereotipurilor. (Traducerea din franceză ne aparține). (2).

În vederea armonizării termenilor utilizați de cercetători și perceperea lor de către subiecții implicați în procesul educației este oportună definirea prealabilă a termenilor. Termenul *cultură* poate face referire la toate aspectele existențiale ale realității și la modalitatea de percepere a acesteia.

Referitor la educația interculturală, lucrarea :”Linee guida per l’educazione interculturale.Un manual per educatori per conoscere e implementare l’educazione interculturale” afirma; ”L’educazione interculturale è «un’educazione che apre gli occhi ai cittadini sulle realtà del mondo e li impegna a partecipare alla realizzazione di un mondo più giusto e più equo, un mondo di diritti umani per tutti». L’educazione interculturale «comprende l’educazione allo sviluppo, l’educazione ai diritti umani, l’educazione allo sviluppo sostenibile, l’educazione alla pace e alla prevenzione dei conflitti e l’educazione interculturale in quanto elementi globali dell’educazione alla cittadinanza» (3).

Algoritmul elaborării strategiei formării competențelor interculturale

Un element fundamental al curriculumului ce ar favoriza formarea competențelor interculturale este elaborarea strategiilor de analiză, receptare, interpretare, asimilare a practicilor realității. În

cadrul profesional contemporan, combinarea identității profesionale cu sistemul de valori anterioare, ce au constituit experiența de viață a utilizatorului, este o necesitate. Viziunea despre *eu*-l propriu în raport cu grupul familial și cel social construiește imaginea identitară a individului. Experiența anterioară reprezintă fundamentul unei abordări constructiviste a cunoașterii. Imaginea identitară pe care o percepe utilizatorul relativ la el însuși este diferită de experiența identitară ca atare.

Conștientizarea caracteristicilor și specificului identitar este un proces ce poate fi interpretat din diverse puncte de vedere. Actul conștientizării poate fi unul "informal", neplanificat, realizat pe parcursul procesului existențial ca rezultat al unor strategii de cunoaștere aplicate într-un mod algoritmizat. Cultura unui individ determină modalitatea de a reacționa la realitățile interioare, felul de percepere a acestora și perceperea realității exterioare. În procesul de studiu și în cadrul proiectelor de învățare este utilă elaborarea sarcinilor ce ar evidenția diferențele și similitudinile de viziune ale utilizatorilor cu o identitate etnică diferită. Activitățile cuprinse în proiectele de studiu și de asimilare ale utilizatorului în grupul social, dar și de acceptare a celorlalți pot fi realizate în cadrul grupului virtual de învățare neomogen din punct de vedere etnic, dar omogen din perspectivă profesională. Alte activități presupun prezența unui grup neomogen din punct de vedere profesional, dar omogen din perspectivă etnică. Algoritmul strategiilor de formare a competențelor interculturale poate cuprinde următoarele etape:

- stabilirea subiectului pe care îl vor analiza /interpreta utilizatorii;
- elaborarea unui scenariu de prezentare a situației comunicative (audio/video);
- elaborarea de către specialiști, profesor a chestionarelor ce ar evidenția similitudinile și diferențele de viziune, precum și eventualele obstacole în vederea înțelegerii celuilalt din perspectiva cunoașterii interculturale.

Algoritmul activităților este în concordanță cu obiectivele și finalitățile didactice. Utilizatorului i se oferă posibilitatea de a-și forma o viziune personală asupra propriului mod de a percepe realitatea exterioară precum și de a reacționa în armonie cu propriul sistem de valori și convingeri. Astfel utilizatorul face o retrospectivă a experienței de viață, conștientizează argumentele în baza cărora acționează sau ia decizii, înțelege rolul conexiunii dintre valori și convingeri și capacitatea de a reacționa în baza unor anumite reguli la

noile circumstanțe. Valorile ontologice sunt percepute de utilizator ca modalități de cunoaștere a sinelui în raport cu mediul extern. Integrarea viziunii personale despre viață și modul de a reacționa la factorii exteriori cu viziunile grupului social privind existența umană și reacțiile la circumstanțele cotidianului este o activitate deosebit de importantă în formarea imaginii identitare de grup și/sau sociale. Obiectivele metacognitive, enunțate anterior, își regăsesc reflectarea în următoarele activități didactice:

- *Prezentarea de către utilizator a scenariilor cu tematici conforme arealului de integrare într-un nou grup (social, personal, familial, profesional).*
- *Selectarea situațiilor ce conțin stereotipuri de viziune cu un înalt nivel de reprezentativitate.*
- *Realizarea materialului didactic video/audio pentru prezentare.* Materialul poate fi realizat de utilizatori sau propus acestora de profesor.
- *Chestionarea utilizatorilor privind gradul de înțelegere a acțiunilor celorlalți.* Utilizatorul poate răspunde la întrebări ce ar releva dacă el înțelege semnificația acțiunii celui alt, valorile ce au stat la baza felului de a reacționa, experiența anterioară a acestuia, nivelul de stabilitate sau instabilitate a valorilor ontologice ale celui alt.
- *Chestionarea utilizatorului.* Poate fi efectuată în formă directă, cerându-i utilizatorului să răspundă la întrebări cu răspuns închis, având rolul de a dezvălui stereotipurile prezente în imaginația utilizatorului. Stereotipurile pot fi personale, etnice sau profesionale.
- *Descoperirea de către utilizator a noilor modalități de interpretare a acțiunilor celorlalți, identificarea stereotipurilor și crearea strategiilor de deconstrucție a stereotipurilor pentru înțelegerea celui alt.*

Cu acordul utilizatorului se pot face înregistrări video ce ar surprinde reacții nonverbale, în diverse circumstanțe, la reacțiile celui alt. Gesturile, mimica pot constitui surse relevante pentru utilizator în a-și vedea propria reacție la manifestările celui alt în diverse circumstanțe. Utilizatorul poate înregistra primele impresii, și, ulterior, va încerca să interpreteze reacțiile avute. El va utiliza, de asemenea, fișierul cu primele impresii.

În cadrul grupului virtual de învățare, utilizatorilor li se va oferi același material video/audio. Un pas important al algoritmului va fi completarea grilei cu similitudini și idei diferite referitoare la activitățile de comprehensiune a celuilalt. Utilizatorilor li se va enunța rolul competențelor de "vivre insiemo". Ei înșiși vor avea posibilitatea să se expună asupra rolului acestor competențe pentru propria integrare în noul grup social, dar și acceptarea celuilalt. Scopul fundamental nu este asimilarea individului în cadrul grupului social, ci integrarea acestuia și formarea competențelor de integrare a lui. Prima etapă a strategiei de formare a competențelor interculturale este conștientizarea specificului culturii proprii/etnice/profesionale în raport cu o altă cultură. Administrarea competențelor de comprehensiune culturală constituie un alt element fundamental al strategiei educației interculturale. Algoritmul activităților didactice poate continua cu următorii pași:

- *Propunerea unei circumstanțe concrete pentru interpretarea interculturală la nivel personal, la nivelul grupului etnic omogen sau grupului social omogen, la nivelul grupului etnic neomogen sau grupului profesional neomogen.*
- *Realizarea investigației în baza etapelor de cercetare a problemei.*
- *Colectarea datelor* (completarea grilei cu similitudini și viziuni referitoare la acțiunile celuilalt, modalități de soluționare a problemei selectate de celălalt, spectrul valoric vizibil din felul de a interacționa cu realitatea, modalitatea de comunicare, limbajul nonverbal). Colectarea datelor se va realiza în chestionare cu întrebări de tip închis, întrebări cu răspunsuri duale și multiple. Se va crea un fișier în care se vor înregistra primele impresii în urma vizionării sau audierii materialului, dar și în urma exprimării atitudinii prin limbajul nonverbal în timpul vizionării/audierii materialului propus. De asemenea, se va crea portofoliul utilizatorului cu elemente referitoare la experiența anterioară în domeniul interpretării acțiunilor celuilalt și se vor corela informațiile noi cu cele deja existente în portofoliul utilizatorului.

Formarea abilităților de analiză în circumstanțe noi

Utilizatorul va comenta următoarele aspecte ale circumstanței din perspectiva comprehensiunii interculturale :

1) descrierea circumstanței ;

- 2) desfășurarea acțiunilor ;
- 3) expunerea semnificațiilor acțiunilor celuilalt din perspectiva experienței acumulate ;
- 4) realizarea asocierii dintre acțiunile efectuate de celălalt și valorile ontologice care derivă din asemenea acțiuni ;
- 5) relevarea rolului pozitiv al stereotipurilor ;
- 6) comentarea nivelului de stabilitate/instabilitate a valorilor personale, concordanța/neconcordanța dintre stereotipurile create și noile circumstanțe ;
- 7) interpretarea acțiunilor personajului/personajelor din materialul propus din perspectiva imaginilor identitare de grup social/profesional ;
- 8) relevarea rolului mimicii și gesturilor în vederea exprimării sentimentelor, opiniilor, părerilor, convingerilor ;
- 9) evaluarea rolului altor aspecte secundare ce contribuie la comprehensiunea interculturală și la recuperarea sensului mesajului transmis. (De exemplu, locul monumentelor istorice sau peisagistice semnificative, al întreprinderilor, instituțiilor de învățământ sau spitalicesc, zonelor de agrement etc. Evaluarea planului secund din perspectiva corelării obiect - simbol sau obiect cu relevanță semiotică pentru dezvăluirea esenței mesajului transmis.)

Interpretarea datelor colectate din diverse perspective: utilizatorul versus celălalt, celălalt versus utilizatorul, utilizatorul și grupul virtual de cunoaștere versus celălalt, celălalt versus grupul virtual de cunoaștere și utilizatorul.

Lucrarea de referință "Linee guida per'educazione interculturale. Un manuale per educatori per conoscere e implementare l'educazione interculturale" explică necesitatea unei educații interculturale din perspectiva unei societăți globalizate: "L'educazione interculturale è una prospettiva dell'educazione nata dalla constatazione che «le persone contemporanee vivono e interagiscono in un mondo sempre più globalizzato». È quindi essenziale che l'istruzione assicuri agli studenti la capacità di paragonare e di condividere le loro opinioni sul loro ruolo, in una società sempre più globalizzata e caratterizzata da numerose interconnessioni, oltre che di comprendere ed discutere gli stretti legami esistenti tra i problemi comuni di ordine sociale, ecologico, politico ed economico, allo scopo di elaborare nuovi modi di pensare e di agire".

(4).

Interpretarea datelor obținute se va realiza în scopul stabilirii unui pronostic referitor la comprehensiunea felului de a reacționa/gândi/acționa a celuilalt, gradul de influență a stereotipurilor, modalitatea de reflecție a experienței anterioare și rolul identității etnice și profesionale în înțelegerea/ acceptarea/ asimilarea și integrarea celuilalt. Pronosticarea anumitor rezultate se va efectua în baza datelor colectate și interpretate anterior. Rolul de diagnosticare a interpretării datelor este esențial pentru administrarea unui dialog intercultural eficient.

În cadrul strategiei de formare a competențelor interculturale, un rol deosebit îl are formularea ipotezelor de înlăturare a punctelor slabe în domeniul interacțiunii umane. Ipoteza presupune formularea unui enunț cu conjuncția subordonatoare *dacă*. Enunțul presupune o circumstanță condițională, în care ar putea fi inclus utilizatorul cu scopul de a observa reacțiile acestuia, gradul de comprehensiune și interacțiune relativ la acțiunile, modul de gândire și viziunea celuilalt. Enunțul nu va conține doar ipoteza, dar și o presupusă așteptare pozitivă din partea profesorului introdusă prin adverbul *atunci*. Interpretarea rezultatelor va fi realizată de către utilizator care va conștientiza procesul de cunoaștere și de educație interculturală. În *fișierul de observație*, utilizatorul va completa spațiile rezervate propriilor opinii referitoare la necesitatea și eficiența activităților didactice care decurg din ipoteza formulată. Utilizatorul va compara datele obținute înainte de realizarea activităților bazate pe ipoteză și cele ce au fost colectate după aceasta. O activitate similară va efectua și profesorul completând cu regularitate *fișa de observare* ce va cuprinde rubrici în care vor fi reflectate punctele forte ale utilizatorului, stilul individual de învățare, concordanța dintre stilul individual de învățare și stilul de predare al profesorului, descrierea experiențelor pozitive în procesul de instruire și de cunoaștere a utilizatorului. De asemenea, profesorul va completa jurnalul cu rubrici duale: ipotezele ce au dat rezultate și cele ce au fost ineficiente. Realizarea practică a unor ipoteze pot fi repetate în alte circumstanțe, iar rezultatele plasate atât în *jurnalul de învățare* al utilizatorului, cât și în *fișa de observare* a profesorului. Astfel utilizatorul va fi pregătit să depășească anumite obstacole pe care le întâmpină în vederea acceptării și înțelegerii celuilalt, iar nivelul de coeziune socială va fi mult mai înalt.

Educația interculturală se efectuează prin sarcini ce implică competențe transdisciplinare. Un exemplu elocvent, din acest punct de

vedere, este activitatea ce presupune reprezentarea sub forma unor desene a mesajelor pe care vor să le transmită sau reprezentarea imagistică a mesajului receptat. Următoarele etape implică comentarea de către ceilalți a desenelor propuse de membrii grupului de studiere, comentarea imaginii de către autorul ei, interpretarea mesajului transmis de către un grup omogen etnic și profesional, de grupul neomogen etnic, de grupul neomogen profesional.

Un proiect de succes în procesul de studiu este formarea unei imagini comune în baza celor propuse de către utilizatori. Această sarcină se realizează prin completarea puzzle-lui din imaginile transmise de utilizatorii din grupul de studiere omogen/neomogen sau prin formarea unei imagini generale la o temă propusă conform principiilor de partajare a sarcinilor. Astfel de activități au menirea să reprezinte vizual anumite obiective, care pot fi atinse în alte circumstanțe, pentru o perioadă temporală mai îndelungată sau care comportă un caracter ideatic.

Următorul pas al algoritmului de formare a competențelor interculturale este completarea spațiilor libere cu imagini pe care utilizatorii le consideră relevante pentru exprimarea caracterului și felului de a fi al celuilalt. Imaginile pot fi plasate de către utilizatorul însuși drept rezultat al propriei viziuni despre identitatea culturală, dar pot fi transmise și de membrii grupului virtual de studiere, în urma unor discuții, sau pot fi transmise de un partener anume. Datele colectate vor fi interpretate, iar discrepanțele de viziune vor fi comentate de utilizator și colegii acestuia. Rezultatele interpretărilor vor contribui la formarea competențelor metacognitive, utilizatorul formându-și abilități de elaborare a strategiilor de comprehensiune a celuilalt, posesor al unei alte culturi, iar rezultatele datelor colectate vor fi utilizate de către specialiști la elaborarea modelelor de strategii eficiente. Imaginile pot fi înlocuite cu fragmente muzicale, diferite lexeme etc. Competențele de comunicare vor armoniza cu cele de comprehensiune interculturală din perspectiva utilizării formulelor specifice vieții cotidiene: de salut, de rămas bun, de exprimare a bucuriei sau regretului, de aprobare sau de exprimare a dezacordului. Curriculumul disciplinar va cuprinde elemente din curriculumul educației interculturale. Este o necesitate revederea curriculumului disciplinar pentru monitorizarea formării competențelor interetnice drept un proces continuu, și nu unul aleatoriu. Conștientizarea schimbărilor la nivel social se va reflecta în elaborarea curriculumului

pornind de la necesitățile reale ale unei societăți ale cărei principii sunt permanenta deschidere spre celălalt, mobilitatea și globalizarea.

Obiectivele curriculare referitoare la educația interculturală nu vor avea drept finalitate doar acceptarea celuilalt, ci și înțelegerea acestuia, integrarea lui plinară în grupul social prin intermediul unei interacțiuni eficiente, bazate pe respectarea punctelor de vedere diverse, dar și a elementelor comune care contribuie la progresul societății în orice domeniu al activității umane. Vor fi valorificate nu doar experiențele anterioare, specifice disciplinei studiate, dar și cele de coabitare, bazate pe valori ontologice și experiențele acumulate în diverse circumstanțe. Metodele utilizate vor fi în concordanță cu stilul de studiere care se va baza pe implicarea deplină a utilizatorului în actul de cunoaștere, obținând astfel competențe metacognitive. Educația interculturală este un imperativ al timpului ce contribuie la starea de confort psihologic, deoarece rezultatele ei contribuie la perceperea succesului ca element important în axiologia umană.

Referințe bibliografice:

- Ivasiuc. A, Koreck.M, Kővári.R, (2010), Educația interculturală: de la teorie la practică - implementarea educației interculturale în școli multietnice din România, Raport de cercetare al Agenției de Dezvoltare Comunitară „Împreună”.
- Little.D, Simpson.B(DG IV/EDU/LANG (2003) 4 rev (2011)), Experience et conscience interculturelles,Portfolio européen des langues – Maquettes et ressources,Biographie langagière, disponibil pe: <http://www.coe.int/>
- Lineea guida per l'educazione interculturale, un manuale per educatori per conoscere implementare l' educazione interculturale,(2012), disponibil pe : <http://www.coe.int/>